

Respons

Afghanistan: Ateister

- Hvordan er situasjonen for ateister i Afghanistan?

Ateister og ikke-troende

Det er svært lite offentlig tilgjengelig informasjon om situasjonen for ateister i Afghanistan. Et unntak er rapporten til International Humanist and Ethical Union (2013): Freedom of Thought 2013. Rapporten analyserer den legale statusen til ateister, humanister og ikke-religiøse, deres rettigheter og diskriminering de står overfor. Rapporten konkluderer med at gruppene er utsatt for «grave violations» med hensyn til tankefrihet i et internasjonalt rettighetsperspektiv¹. Konklusjonen er basert på vurderinger av statlige og religiøse lover om religion og religionsfrihet, og har ingen empiri om den faktiske situasjonen for disse gruppene.

Sentrale kilder som omtaler religion, religiøse minoriteter og frafall fra islam i Afghanistan, tar ikke opp temaet ateisme eller ikke-tro (USCIRF 2013; U.S. Department of State 2013). Ateister og ikke-troende er heller ikke nevnt i de siste retningslinjene fra FNs høykommissær for flyktninger fra august 2013 (UNHCR 2013), eller i oversiktsverket til britiske myndigheter: Country of Origin Information Report – Afghanistan (Home Office 2013).

I fravær av offentlig empirisk materiale blir situasjonen for ateister drøftet ut fra vurderinger rundt religionsfrihet og ytringsrom, samt samtaler Landinfo hadde om ateister med kilder under informasjonssinnhøytningen til Kabul i oktober 2013.

Religionsfrihet, apostasi og blasfemi

Islam står svært sentralt i afghaneres liv og i den afghanske staten. Staten bygger på islamske prinsipper, og hele 99 prosent av afghanerne blir ansett som muslimer. Samtidig åpner grunnloven for personlig utøvelse av andre religioner:

¹ Jf. artikkel 18 i menneskerettighetserklæringen: tanke-, samvittighet- og religionsfrihet, inkludert å gi uttrykk for dette (FN-sambandet u.å.).

The sacred religion of Islam is the religion of the Islamic Republic of Afghanistan. Followers of other faiths shall be free within the bounds of law in the exercise and performance of their religious rituals (Constitution of Afghanistan 2004, Art. 2).

Grunnloven slår fast at i de tilfeller grunnloven, straffeloven eller andre lovverk ikke regulerer et forhold, vil det være islamsk lov (sharia) som gjelder:

If there is no provision in the Constitution or other laws about a case, the courts shall, in pursuance of Hanafi jurisprudence, and, within the limits set by this Constitution, rule in a way that attains justice in the best manner (Constitution of Afghanistan 2014, Art.130, paragraf 2).

Denne artikkelen er relevant når det gjelder apostasi og blasfemi, som ikke er omtalt i verken grunnloven eller annet lovverk. Sharia hjemler dødsstraff for både apostasi (Landinfo 2013)² og blasfemi.

Amerikanske myndigheter (U.S. Department of State 2013) skriver følgende om blasfemi:

The criminal code also makes no specific references to spoken or written utterance of insults or profanity against deities, religions, sacred symbols, or religious books; courts therefore rely on Islamic law to address this issue. Blasphemy – which can include anti-Islamic writings or speech – is a capital crime under some interpretations of Islamic law. For males over age 18 and females over age 16 of sound mind, and Islamic judge may impose a death sentence for blasphemy. Similar to apostates, those accused of blasphemy are given three days to recant or face death.

I likhet med situasjonen for apostasi, har kun et fåtall blasfemi-saker vært til rettslig behandling etter 2004. Den mest kjente saken ble reist mot journalisten Sayed Perviz Kambakhsh som i 2008, i en domstol i Mazar-i Sharif, ble dømt til døden for blasfemi. Han skal angivelig ha distribuert materiale som var kritisk til kvinners rolle i muslimske samfunn. Dødsdommen ble senere omgjort til 20 års fengsel ved ankeinstansen i Kabul. Kambakhsh ble i 2009 benådet av president Karzai. I 2008 ble også Ghauz Zalmai og Mullah Qari Mushtq dømt til 20 års fengsel etter å ha oversatt og publisert Koranen til dari uten arabisk følgeskrift. De ble benådet i 2010 (U.S. Department of State 2010)³.

Selv om forholdsvis få blasfemisaker er prøvd for afghanske domstoler, viser eksemplene over at det idømmes svært strenge straffer om tiltalte blir funnet skyldig.

Ifølge amerikanske myndigheter legger lovverket og dets anvendelse strenge begrensninger på i hvilken grad religion kan diskuteres i det offentlige rom. Personer som ytrer seg kritisk mot, eller stiller spørsmål ved islam, står i fare for å bli anklaget for blasfemi eller apostasi (USCIRF 2013, s. 216). På dette punktet speiler lovverket i stor grad oppfatningen i det afghanske samfunnet generelt – det er svært lav toleranse for kritiske ytringer om islam, islams rolle i samfunnet, samt islams etiske og moralske føringer.

En kilde hevder at personer som i det offentlige rom benekter, direkte eller indirekte, Allah og Profetens eksistens, eller viser manglende respekt for Koranen, kan bli oppfattet som

² For mer informasjon om apostasi, se Landinfos temanotat: Afghanistan: situasjonen for kristne og konvertitter (Landinfo 2013).

³ For mer informasjon om blasfemi, se Landinfos temanotat: Media og journalister (Landinfo 2014).

ikke-troende, noe som kan medføre reaksjoner mot vedkommende. Reaksjoner kan også forekomme om en mullah uttaler at en person korrumpere samfunnet gjennom sine meninger eller ytringer (samtale i Kabul, oktober 2013). En forfatter med kjennskap til et miljø av fritenkere, underbygget dette synspunktet: en kritisk fritenker må være «smart» rundt hva han publiserer eller ytrer seg om i det offentlige. Det er sterke konservative religiøse krefter og strømninger i samfunnet som påvirker befolkningen. Enkelte av de som har en sentral plass i den offentlige debatten, er like konservative som Taliban (samtale i Kabul, oktober 2013).

Det forholdsvis lave antallet apostasi- og blasfemisaker som har vært rettslig behandlet etter 2004, reflekterer antagelig at for majoriteten av befolkningen er det ikke et alternativ å stille kritiske spørsmål ved islam. Personer i liberale og/eller intellektuelle kretser som ønsker å diskutere grunnprinsipper i religionen og dens rolle i samfunnet, utøver stor grad av selvsensur med hensyn til hva de ytrer seg om i det offentlige rom.

Ateister i Afghanistan

Landinfo drøftet situasjonen for ateister og ikke-troende med flere møtepartnere under informasjonsinnhentingsreisen til Kabul i oktober 2013. En representant for en menneskerettighetsorganisasjon bekreftet at det i det afghanske samfunnet er lav toleranse for kritikk og religiøse meninger som strider mot islam. Ifølge representanten avhenger faren for sanksjoner av hvorvidt synspunktene eller kritikken blir offentlig kjent. Kilden mente at det i befolkningen er sterk intoleranse mot personer som har konvertert til en annen religion enn islam. For ateister og ikke-troende er situasjonen annerledes. I motsetning til konvertitter som gjennom religiøs praksis viser sin tilhørighet til en annen religion, er det vanskeligere å identifisere en ikke-troende. Kilden hevdet at så lenge en ateist/ikke-troende ikke viser respektløshet overfor islam i det offentlige rom, vil vedkommende ikke utsettes for sanksjoner (samtale i Kabul, oktober 2013).

Rom for ytringer

En skribent med kjennskap til fritenkermiljøer i Afghanistan, hevdet at han kjenner flere som daglig utøver selvsensur. Hvis de skulle uttrykke sine egentlige meninger og verdier i det offentlige, ville de bli arrestert av myndighetene og lett kunne nå forsiden i internasjonale medier. De må utøve selvsensur hva gjelder både skriftlige og muntlige ytringer. Kilden hevdet at de kritiske stemmene vet akkurat hvor grensen går, og at de forsøker å presse denne for å utvide ytringsrommet (samtale i Kabul, oktober 2013).

Hvor grensen for ytringer går, varierer både geografisk og samfunnsmessig. Det er stor variasjon mellom byer og landsbygda. Liberale miljøer vil i stor grad bestå av den utdannede delen av befolkningen bosatt i urbane områder. I de mer liberale miljøene vil det være høyere toleranse for samfunnsdebatt, også for diskusjon rundt religion. Diskusjoner der religiøse tabu blir brutt, kan mislikes og sterkt argumenteres imot. En kilde påpekte likevel at det å mislike en ytring, ikke nødvendigvis betyr at det iverksettes sanksjoner (samtale i Kabul, oktober 2013).

En representant for en medieorganisasjon hevdet at sosiale medier er en arena hvor ateister og ikke-troende kan ytre seg. Kilden kjente til afghanere som er aktive i Facebook-grupper for ateister, men var usikker på om de befinner seg i Afghanistan eller i utlandet (samtale i Kabul,

oktober 2013). Anonymiteten sosiale medier kan gi, kan trolig senke terskelen for å ytre seg om kontroversielle temaer.

Oppfølging av muslimske ritualer

En person oppfattes ikke nødvendigvis som ikke-troende selv om han unnlater å følge religiøse ritualer i det offentlige rom. Også for en rettroende muslim kan det være legitime grunner for å fravike ritualer. En representant for en lokal menneskerettighetsorganisasjonen mente at det i urbane områder vil være mulig å unnlate å gå i moskeen eller overholde fasten under ramadan. Det er geografiske variasjoner, og det er generelt større toleranse for avvik i urbane og utdannede miljøer, enn i rurale områder.

Ifølge kilden kan det også være variasjoner mellom ulike etniske og religiøse grupper. Kilden hevdet at shia-muslimer generelt har større valgfrihet når det gjelder hvilken mullah de ønsker å be sammen med, og dermed i større grad kan velge om de ønsker å gå til moskeen og i tilfelle hvilken. Blant sunni-muslimer er det en større forventning om at minst en av dagens fem bønner, skal gjennomføres i en moske. Kilden hevdet også at man i den pashtunske kulturen i større grad viser sin religiøse tilhørighet gjennom kulturelle praksiser, i sin daglige gjøren og laden. Det betyr at det her er vanskeligere å kamuflere og en lavere toleranse for divergerende handlinger (samtale i Kabul, oktober 2013). Andre kilder bekreftet at det er rom for å unnlate å følge religiøse ritualer og normer, uten at dette nødvendigvis vekker oppmerksomhet (samtale i Kabul, oktober 2013). I lokalsamfunn der avvik fra religiøse ritual og normer ikke aksepteres, vil personer med avvikende personlige verdier følge ritualene for å unngå at mistenksomhet oppstår (seminar Landinfo, mai 2013; samtale i Kabul, oktober 2013).

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om. Landinfos responser og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

En respons er et svar på konkrete spørsmål som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo. Responser er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema, og kildegrunnlaget er ikke alltid like bredt som i våre temanotater. Responser er utarbeidet innenfor korte frister og inneholder gjerne lite bakgrunnsinformasjon.

Opplysningene som blir lagt fram i responsene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

Referanser

Skriftlige kilder

- Constitution of Afghanistan (2004, 26. januar). *Constitution of Afghanistan*. Kabul: Ministry of Justice. Tilgjengelig fra <http://moj.gov.af/en/page/1684> [lastet ned 6. februar 2014]
- FN-sambandet (1948, 10. desember). *FNs verdenserklæring om menneskerettigheter*. FN-sambandet: Oslo. Tilgjengelig fra <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter> [lastet ned 6. august 2014]

Respons Afghanistan: Ateister

- Home Office (2013, 8. mai). *Country of Origin Information Report – Afghanistan*. London: Home Office. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/publisher.UKHO.,AFG,512de6902,0.html> [lastet ned 14. januar 2014]
- International Humanist and Ethical Union (2013, 10. desember). *Freedom of Thought 2013 – A Global Report on the Rights, Legal Status, and Discriminations Against Humanists, Atheists, and the Non-religious*. London: International Humanist and Ethical Union. Tilgjengelig fra <http://freethoughtreport.com/download-the-report/> [lastet ned 14. januar 2014]
- Landinfo (2013, 4. september). *Afghanistan: Situasjonen for kristne og konvertitter*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2476/1/2476_1.pdf [lastet ned 6. februar 2014]
- Landinfo (2014, august). *Afghanistan: Media og journalistar*. Oslo: Landinfo.
Blir publisert i august 2014.
- UNHCR, dvs. United Nations High Commissioner for Refugees (2013, 6. august). *UNHCR eligibility guidelines for assessing the international protection needs of asylum-seekers from Afghanistan*. Geneva: UNHCR. Tilgjengelig via Refworld <http://www.refworld.org/docid/51ffdca34.html> [lastet ned 14. januar 2014]
- USCIRF, dvs. United States Commission of International Religious Freedom (2013, 30. april). *USCIRF Annual Report 2013 – Tier 2: Afghanistan*. Washington D.C.: USCIRF. Tilgjengelig fra <http://www.uscirtf.gov/sites/default/files/resources/2013%20USCIRF%20Annual%20Report%20%282%29.pdf> [lastet ned 8. august 2014]
- U.S. Department of State (2010, 17. november). *International Religious Freedom Report 2010 – Afghanistan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148786.htm> [lastet ned 6. februar 2014]
- U.S. Department of State (2013, 20. mai). *International Religious Freedom Report 2012 – Afghanistan*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2012&dliid=208422#wrapper> [14. januar 2014]

Muntlige kilder

- Samtale menneskerettighetsorganisasjon i Kabul, 19. oktober 2013
- Samtale skribent i Kabul, 20. oktober 2013
- Samtale medieorganisasjon i Kabul, 24. oktober 2013
- Seminar Landinfo: Situasjonen for kristne og konvertitter i Afghanistan, 16. mai 2013

© Landinfo 2014

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.